

Nei til EUs skriftserie

vett

Nr. 1 • April 2013 • Kr 50,-

TULL OM TOLL

Trenger vi egentlig EØS-avtalen for å selge varer og tjenester til EU?

RETURUKE 26

INTERPRESS NORGE

Morten Harper

TULL OM TOLL

Trenger vi egentlig EØS-avtalen for å selge varer og tjenester til EU?

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 1 2013

Hefter i skriftserien VETT

Spesialutgave 2012: *Fremmer EU freden?*

4-2012: Morten Harper (red.): *Hvordan rammer eurokrisen?*

3-2012: Jens Kihl og Morten Harper (red.):

Hva betyr EØS for kommunene?

2-2012: Hildegunn Gjengedal og Morten Harper (red.):

Hva gjør EØS med landbruket?

1-2012: Morten Harper: *Hva er galt med EØS?*

4-2011: Marianne Granheim Trøyflat (red.): *Kvinner i krise*

3-2011: Boye Ullmann og Hilde Nylén (red.): *På kollisjonskurs*

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolittikk*

3-2010: Jens Kihl (red.): *Kommunalpolitikk og EU*

2-2010: *EU-guiden* (spesialutgave)

1-2010: Morten Harper: *Stadig tettere union*

4-2009: Marte Nilsen (red.): *Finanskrisen og EU*

3-2009: Morten Harper (red.): *Sagaøyas nye virkelighet*

2-2009: Kjell Arnestad (red.): *EUs politi- og justissamarbeid*

1-2009: Helene Bank og Maria S. Walberg:

EPA: partnerskap eller nykolonialisme

Hvert hefte koster kr 50,- + porto. Medlemmer av Nei til EU kan abonnere gratis på VETT.

Send bestillingen din til: bestilling@neitileu.no

Alle VETT-utgivelsene kan også lastes ned på www.neitileu.no

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 1 2013

© Nei til EU 2013

VETT-redaktør: Morten Harper

Layout: Eivind Formoe

Forsidefoto: Franck Zecchin

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 6500

Innhold

Forord	4
Norsk utenrikshandel – og handelen mellom Norge og EU	7
Tollfrihet uten EØS: Frihandelsavtalen og WTO	15
Hva blir vilkårene for eksporten av fisk?	25
Kan Norge møte andre handelshindringer?	31
10 grunner til at EU vil ønske en tosidig handelsavtale med Norge	39
Landet som sa nei til EØS	47
«Noe veldig galt kan skje med Norge»	55
Handlefrihet uten EØS-avtalen	61

Forord

Når en påstand gjentas og gjentas er den da sann?

Påstanden er: «Norge må ha EØS-avtalen for å få adgang til det EUs indre marked». Følgelig også; Uten EØS-avtalen får vi ikke solgt varene våre. Konsekvens: Bedriftsnedleggelse og tap av arbeidsplasser. Påstander til forveksling lik de vi hørte i 1994 bare at den gang gjaldt det EU-medlemskapet. Nå er det EØS som forsvares med samme mytiske appell.

Påstanden er gjentatt i det uendelige den seinere tid. Spesielt fra toppene i AP og LO, og i en rekke medier. Også ledende Høyre-folk deltar i koret, sammen med NHO. De synger nok flerstemt, men det er samme visa.

Det gjør åpenbart ikke tilstrekkelig inntrykk på disse lederne at alternativene til EØS er grundig utredet av Alternativprosjektet som 16 organisasjoner sto bak, herunder Fellesforbundet og Fagforbundet. I Alternativrapporten dokumenteres det at Norge har en rekke valgmuligheter, som har det til felles at de nettopp vil sikre norsk eksportindustri. Det framgår også at EU ser på Norge som svært viktig, både som eksportmarked og som leverandør av viktige råvarer som sjømat, olje, gass og mineraler.

Det ble fart i denne debatten da en rekke forbund høsten 2012 fattet EØS-kritiske vedtak og sendte inn til LO sentralt, med adresse LO-kongressen i mai. Transportarbeiderforbundet ville helt ut av EØS. Handel og Kontor ville som et minimum gi arbeidslivsregler i Norge forrang foran EØS. Det samme ville EL & IT Forbundet og Fagforbundet med flere. Da gikk alarmklokkene på Youngstorget.

Tilsynelatende har AP/LO-ledelsen klart å legge et lokk på debatten. Men det er en trykkoker de har satt seg på! Utfordringene fra Brussel står i kø for norsk arbeids- og samfunnsliv, enten vi snakker om kampen mot sosial dumping, jernbaneprivatisering, helse som vare og fri flyt av mat og kjæledyr, eller vi snakker om sikkerhet offshore, utenlandske trailersjåfører i livsfarlige biler og styring av banker. EU blander seg inn i norske samfunnsforhold på område etter område på grunn av EØS. Aldri har EU hatt så mye makt i Norge!

Dette heftet ønsker å gi fakta og argumenter til alle dem som står oppe i EØS-debatten, men som bare møtes med at «vi MÅ ha EØS for å få solgt varene våre». Hva svarer du da? Bruk dette Vettheftet i debattene i kantina, i familien, i vennekretsen, i foreningslivet. Det er nemlig ikke sant at vi «må» ha EØS. Det er svaret fra det heftet du nå har i hånda. Les det. Bruk det!

Heming Olaussen

Leder i Nei til EU

Europeisk økonomisk samarbeidsområde

EØS-avtalen knytter Norge til EUs indre marked med fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Det er EUs regler som gjelder på alle områder avtalen omfatter.

EØS består av de 27 EU-landene og de tre EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein. Avtalen trådte i kraft 1. januar 1994. EFTA-landet Sveits vedtok i en folkeavstemning å si nei til EØS. I Norge ble avtalen godkjent av Stortinget høsten 1992.

EØS-avtalen omfatter:

- Frihandel med varer (unntak for jordbruks- og fiskeriprodukter) og fri bevegelighet for kapital, tjenester og personer.
- Felles konkurranseregler.
- Forbud mot offentlig støtte og krav om anbud.
- Avvikling av den veterinære grensekontrollen.
- Konsultasjonsordninger om fremtidig EU-regelverk som kan gjelde for EØS.
- Overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolen som håndhever EØS-regelverket (regulert i egen avtale).
- Norge betaler omlag 4,6 milliarder kroner i året. De såkalte EØS-midlene til de østeuropeiske EU-landene utgjør 2,8 milliarder.

EØS er likevel noe annet enn et EU-medlemskap. Norge har fortsatt en selvstendig utenriks- og sikkerhetspolitikk, med en aktiv rolle blant annet i de internasjonale klimaforhandlingene og i handelsorganisasjonen WTO. Utenfor EU har vi råderett over fiskeripolitikken og landbrukspolitikken. Vi slipper EU-mynten euro og bestemmer selv over pengepolitikken. Dermed kan vi styre renten og kronekursen slik hensynet til stabil økonomi, velferd og sysselsetting krever.

Norsk utenriks- handel – og handelen mellom Norge og EU

Flere av EU-landene er Norges viktigste handelspartnere, men eksporten til andre deler av verden øker mer.

«Nedgang i norsk eksport til kriserammede euroland» meldte Statistisk sentralbyrå høsten 2012.¹ Norsk utenrikshandel går godt, kunne SSB fortelle, og samhandelen med de fleste EU-land er stabil. Men det er tydelige tegn til at eksporten til de kriserammede landene i Sør-Europa faller.

Eksporten av varer fra Norge til EU domineres av olje og gass. Om vi avgrenser til varer utenom petroleum (fastlandseksporten), utgjør eksporten til EU 64 prosent. Det siste tiåret har eksporten økt særlig av fisk, vegetabiliske og animalske oljer, tekniske instrumenter og kjemiske produkter.

Også det meste av tjenestehandelen foregår naturlig nok med europeiske land, men over 30 prosent av tjenestene selges til Sentral- og Nord-Amerika samt Asia. Foruten sjøtransport er petroleumstjenester og såkalte forretnings- og profesjonstenester store eksportkategorier. Norge har de senere årene importert mer tjenester fra EU enn vi har eksportert, og har altså hatt et underskudd på tjenestehandelen med EU.²

Norge er et betydelig marked for EU. Importen fra EU til Norge utgjør omlag 65 prosent av totalimporten. Regjeringen oppsummerer på Europaportalen handelsforholdet mellom Norge og EU slik:

Norsk utenrikshandel og BNP 2012

	Milliarder kroner
Bruttonasjonalprodukt (BNP), markedsverdi	2 915
Verdien av samlet eksport	1 189
Verdien av olje- og gasseksporten	604
Verdien av samlet import	804

(Kilde: SSB.)

«Som handelspartner med EU er Norge jevnstor med Sveits og Japan, men ligger etter USA, Kina og Russland. Både Norge og EU har basert sin handelspolitikk på regler og avtaler utarbeidet i WTO.»³

Handelstradisjoner

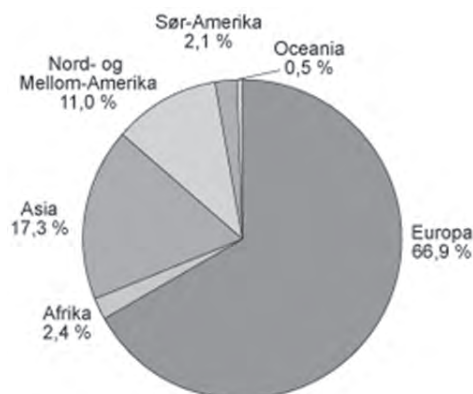
Om vi ser nærmere på eksportstatistikken, blir det tydelig at det er misvisende å si at EU som sådan er Norges største marked. Den norske eksporten går særlig til en håndfull EU-land. Nesten halvparten av vareeksporten er til fem land: Sverige (10 prosent), Storbritannia (8 prosent), Nederland (9 prosent), Tyskland (8 prosent) og Danmark (5 prosent).⁴

Tradisjoner og direkte relasjoner til disse landene kan være vel så viktig som EØS eller annet avtaleverk med EU. Det er forhandlere og forbrukere som blant annet ut fra tradisjon og merkevarebygging kjøper norsk laks eller klippfisk, eller det er bilfabrikker som bruker aluminiumsfelger produsert i Norge.

EØS-handelen skiller seg ikke ut

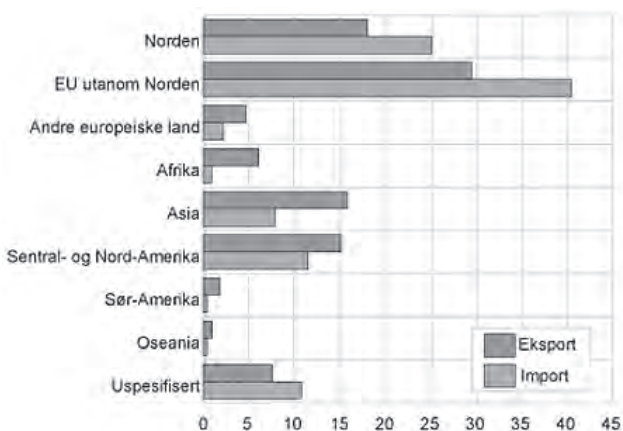
Handelen med EU vokste i absolutte tall kraftig både før og etter at EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Utviklingen i eksporten fra Norge til EU i perioden 1980-2009 følger omtrent samme kurve som eksporten fra Sveits, som har egne handelsavtaler med EU, og unionslandene Tyskland (internhandel i EU) og Sverige (internhandel fra 1995). Eksportutviklingen er grafisk

Eksportverdi etter verdensdel

Varer uten råolje, naturgass, naturlige gasskondensater, skip og oljeplattformer. Tall for 2010 i prosent. (Kilde: SSB.)

Utenrikshandel med tjenester etter verdensdel

Tall for 2010 i prosent. (Kilde: SSB.)

fremstilt i figuren på side 49. Utviklingen de første årene etter at Norge ble med i EØS og Sverige ble med i EU viste en noe høyere eksportvekst til EU enn for de to øvrige landene. Så fulgte en periode rundt

årtusenskiftet der eksporten fra Norge til EU utviklet seg svakest av de fire landene, men over tid er det ingen særlige forskjeller. Sammenligningen synliggjør at ulik tilknytning til EU og EØS ikke har resultert i ulike utviklingsbaner for den totale eksporten mellom disse landene og EU. Importen viser også den samme parallelle utviklingen.⁵

Handelen med mat

EØS-avtalens generelle frihandel gjelder ikke landbruksvarer, men kvotene er utvidet flere ganger og importen fra EU er mangedoblet siden EØS-avtalen ble inngått. Artikkel 19 i EØS-avtalen sier at Norge og EU skal møtes annethvert år og gjennomgå handelen med landbruksvarer. Målet er en gradvis liberalisering, men handelen skal være til gjensidig fordel og innenfor rammene av partenes landbrukspolitikk.

Så langt har handelen økt nokså ensidig til fordel for EU. Den nye avtalen gjeldende fra 2012 øker EUs ostekvote til 7200 tonn, og det er kvoter på flere hundre tonn storfe, kylling og svin. Avtalen omfatter dessuten grønnsaker, frukt, blomster og fôrvarer. Norge har også kvoter inn til EU, men disse kvotene har ikke ført til mye eksport. Mens Norge i 1995 importerte fire ganger så mye som vi solgte til EU, hadde importen økt til ni ganger så mye i 2011.⁶

Bearbeidede varer, som pizza og bakevarer, er regulert i en egen EØS-protokoll (nr 3). Her er det i utgangspunktet frihandel, men partene har lov å bruke tiltak som toll for å utjevne industriens råvarepriser.

Andre markeder vokser mer

Trenden i norsk eksport er at EU-området blir relativt sett mindre viktig. Det er andre regioner som vokser mer, og denne utviklingen forsterkes med eurokrisen. EU-landene er fortsatt de dominerende handelspartnere for norsk næringsliv, men eksportveksten er større til andre regioner som Sørøst-Asia.

EU's ti viktigste handelspartnere

Import 2011: 1 717 122 millioner euro

	Millioner euro	Prosentandel
1. Kina	293 281	17,1
2. USA	190 911	11,1
3. Russland	199 093	11,6
4. Norge	93 766	5,5
5. Sveits	91 838	5,3
6. Japan	69 145	4,0
7. Tyrkia	48 060	2,8
8. India	39 588	2,3
9. Brasil	38 909	2,3
10. Sør-Korea	36 109	2,1

Eksport 2011: 1 558 415 millioner euro

	Millioner euro	Prosentandel
1. USA	263 638	16,9
2. Sveits	139 510	9,0
3. Kina	136 343	8,7
4. Russland	108 313	7,0
5. Tyrkia	72 977	4,7
6. Japan	49 005	3,1
7. Norge	46 662	3,0
8. India	40 546	2,6
9. Brasil	35 740	2,3
10. Sør-Korea	32 515	2,1

(Kilde: Eurostat.)

Mens 75 prosent av den norske vareeksporten (utenom olje og gass) i 1994 gikk til EU, var andelen i 2001 omlag 70 prosent og i 2010 er den altså redusert til 64 prosent. Dette handler ikke om manglende markedsadgang til EU, men at det er andre områder i verden der økonomien og markedene er i større vekst.

Norge har gjennom Det europeiske frihandelsforbundet EFTA, der også Island, Liechtenstein og Sveits

deltar, et omfattende nettverk av frihandelsavtaler med land utenfor EU/EØS. Avtalene med land som Tyrkia, Canada og Sør-Korea gir norske bedrifter økt markedsadgang og forutsigbarhet for handel og investeringer. Norge har også inngått en tosidig handelsavtale med Færøyene.

Overvurdert velferdsgevinst?

Det tas ofte for gitt at liberalisering av handelen gir økonomiske gevinster. Statistisk sentralbyrå presenterte i 1999 en beregning som analyserte velferdsvirkningene av fire handelsavtaler som Norge undertegnet på nittitallet: EØS-avtalen, WTO-avtalen, samt to avtaler som begrenser subsidiene til henholdsvis fiskeriene og verftsindustrien. Funnene ble oppsummert slik:

«Vi finner at gjennomføringen av de fire avtalene gir en total velferdsgevinst på 0,77 prosent. Omregnet til like store årlige kronebeløp, utgjør velferdsøkningen ca. 0,65 prosent av BNP. Vi snakker altså om en beskjeden gevinst. Resultatet peker seg ikke ut sammenlignet med tilsvarende studier for andre velutviklede markedsøkonomier.»⁷

Hvor mye som kan tilskrives henholdsvis EØS og WTO blir ikke tallfestet. Den totale gevinsten er imidlertid, som rapportforfatterne selv skriver, beskjeden, og effekten av EØS-avtalen alene er igjen enda mindre.

Noter

1 SSB: Handel med EU, 08.08.2012, <http://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/nedgang-i-norsk-eksport-til-kriserammede-euroland>

2 Tall for 2009 og 2010. SSB hadde per februar 2013 ikke publisert statistikk for 2011.

3 Temaside «Handel», 01.02.2013, <http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/aktuelt.html?contentid=686136&id=467564>

4 Tallene er for varer uten olje/gass, 2011. Kilde: SSB.

5 Statistikken er gjengitt i Europautredningen, NOU 2012:2, s. 340-341.

6 Kilde: SSB/SLF.

7 Taran Fæhn og Erling Holmøy: «Velferdsvirkninger av multinasjonale handelsavtaler», Økonomiske analyser 6/99, SSB.

«EØS har vært vår livline til Europa, og den har tjent oss veldig godt i 20 år. Vi er helt avhengig av den markedsadgangen avtalen gir oss til EU.»

Ine Marie Eriksen Søreide (H)
Leder av Stortingets utenrikskomité
NRK 4. oktober 2012

Hvis EØS-avtalen faller bort, gjelder fortsatt den tidligere frihandelsavtalen med EU. Det står i EØS-avtalens artikkel 120. Frihandelsavtalen gir tollfrihet for alle industrivarer.

Tollfrihet uten EØS: Frihandelsavtalen og WTO

Uten EØS-avtalen vil handelen mellom Norge og EU automatisk reguleres av regelverket til WTO og frihandelsavtalen vi har hatt siden 1973.

EØS-avtalen kan sies opp med ett års varsel hvis Stortinget bestemmer seg for det. Prosedyren er enkel og avklart i EØS-avtalens artikkel 127:

«Hver avtalepart kan trekke seg fra denne avtale ved å gi minst tolv måneders skriftlig varsel til de andre avtaleparter. (...) Straks etter varselet om at en avtalepart akter å trekke seg fra avtalen, skal de andre avtalepartene sammenkalle en diplomatisk konferanse for å vurdere de endringer det måtte være nødvendig å gjøre i avtalen.»

Oppsigelse av avtalen er altså ikke bare mulig. EØS-avtalen omtaler det på en udramatisk måte. Det fastslås at en oppsigelsen skal følges av forhandlinger om å finne praktiske løsninger som begge parter er tjent med.

Situasjonen uten EØS

Vi skal ikke her spekulere i utfallet av forhandlingene etter en oppsigelse av EØS-avtalen, men se på det rammeverket som uansett vil gjelde for handelen mellom Norge og EU.

Hvis EØS-avtalen sies opp, følger det av avtalens artikkel 120 at handelen reguleres av frihandelsavtalen og WTO-regelverket. Artikkelen fastslår at EØS-bestemmelsene skal «gå foran bestemmelsene i bestående bilaterale eller multilaterale avtaler».

Regjeringen presiserte i EØS-proposisjonen i 1992 at dette innebar at eksisterende avtaler, som frihandelsavtalen fra 1973, ikke ble opphevet – kun at bestemmelser som regulerte samme forhold som EØS ble satt til side så lenge EØS-avtalen gjelder: «Dette innebærer ikke at eksisterende avtaler oppheves, men de kan i henhold til artikkelen ikke anvendes.»¹ Regjeringen var videre tydelig på hvorfor en slik løsning var valgt:

«Grunnen til at man ikke har besluttet å oppheve eksisterende avtaler ved inngåelsen av EØS-avtalen, er at man ønsker at de igjen skal kunne komme til anvendelse dersom en avtalepart sier opp EØS-avtalen, eller i tilfelle av delvis opphør av EØS-avtalens bestemmelser i henhold til artikkel 102, nr. 5.»²

Frihandelsavtalen

Frihandelsavtalen ble inngått etter folkeavstemningen om EU i 1972. Den har siden 1977 gitt tollfrihet for norsk industrieksport, og avskaffet kvoteordninger og andre mengdebegrensninger. Næringsmiddelindustrien er det eneste unntaket fra tollfriheten. Det har etter norsk ønske vært toll på bearbejdede landbruksvarer og etter EUs ønske på bearbejdede fiskeprodukter. På alle andre industrivarer og på alle råvarer har det i 35 år vært tollfrihet og ingen kvotebegrensninger på handelen med EU.

Frihandelsavtalen er fortsatt i bruk på enkelte områder. Avtalen styrer handelen mellom Norge og EU som ikke reguleres av EØS-avtalen, for eksempel handel med fisk og enkelte landbruksprodukter. Her oppdateres frihandelsavtalen løpende etter behov.

Rammeverket WTO

Da vi inngikk EØS-avtalen i 1992 fantes ikke

«Betydningen av EØS-avtalen er også vilt overdrevet. Det fremstilles som vi ikke ville få solgt varene våre dersom avtalen skulle falle bort og at det derfor ville være en «ulykke». Det faktiske forholdet er at vi ville handle med EU omtrent akkurat som før også uten EØS-avtalen. Hvorfor i all verden skulle ikke EU ønske det? Vi kjøper mer bearbeidede varer fra EU enn vi selger tilbake. Viktigst er at både Norge og EU-landene er med i den internasjonale handelsorganisasjonen WTO, som forbyr å innføre nye restriksjoner på handelen. I tillegg kommer at det står i selv EØS-avtalen at dersom den skulle falle bort, vil den tidligere handelsavtalen automatisk tre i kraft. Og vi handlet jo med EU før 1994 også.»

Hallvard Bakke, tidligere handelsminister (Ap)

Klassekampen 12. oktober 2012

Verdens handelsorganisasjon WTO, bare forløperen GATT. WTO ble etablert i 1995. Dagens WTO består av 16 forskjellige multilaterale avtaler som alle medlemslandene er omfattet av, samt to avtaler som enkelte av medlemslandene deltar i. WTO har 153 medlemsland, som samlet står for mer enn 97 prosent av verdenshandelen. De forvalter regler for handel innen industrivarer, landbruk, tjenester og immaterielle rettigheter (TRIPS). WTO fungerer som en konsensusorganisasjon, der alle medlemsland må enes om en avtale.

Utviklingen av det internasjonale handelsregelverket har på mange områder gjort både EØS-avtalen og frihandelsavtalen overflødig. Hvis EU skulle velge å svare på en norsk oppsigelse av EØS med å si opp frihandelsavtalen med Norge, hindrer WTO-reglene som utgangspunkt EU fra å innføre toll eller mengdebegrensninger på handelen. Norge kan ikke behandles dårligere enn andre land som EU ikke

har en egen handelsavtale med (bestelandsprinsippet). EU-landene kan heller ikke forfordle egne bedrifter på bekostning av norske på områder de er forpliktet gjennom bindingslistene i WTO (prinsippet om nasjonal behandling). Utenriksdepartementet oppsummerer prinsippene kortfattet slik:

«Bestevilkårsprinsippet vil si at man gir alle land lik behandling. Prinsippet om nasjonal behandling betyr at man stiller de samme krav til utenlandske produkter som til eget lands produkter.»³

Medlemslandene har bundet seg til å følge avtalen. Løsningen i den såkalte laksesaken, om antidumpingtiltak mot norsk laks der EU måtte gi seg overfor Norge, viser at WTO har tvisteløsningsmekanismer som sørger for at de internasjonale handelsreglene blir håndhevet.

Ingen toll på industrivarer

Med frihandelsavtalen har Norge helt siden 1977 hatt tollfri adgang til EU-markedet for alle industrivarer. Dette bekreftet også Brundtlandregjeringen i EØS-proposisjonen til Stortinget i 1992, der det blant annet heter at Norge før EØS hadde «deltatt i et frihandelsområde for industrivarer som omfatter 19 land i Vest-Europa.»⁴ Her innebar EØS med andre ord ingen endring, og en oppsigelse av avtalen vil heller ikke utgjøre noen forskjell for markedsadgangen. Avtalen er inngått med EU som tollunion og gjelder også for nye medlemsland.

Eneste unntak fra denne tollfriheten er næringsmiddelindustrien. I forhold til frihandelsavtalen gir EØS visse tollettelser for foredlingsbedrifter som eksporterer fisk til EU, men i sum utgjør forskjellen ikke mange prosent. Problemstillinger rundt fiskeeksporten er nærmere behandlet i eget kapittel side 25-28.

«Mantraet om at vi trenger EØS for å «få solgt varene våre til EU» er en hersketeknikk for å få oppmerksomheten bort fra at nesten all vår vareeksport til EU hadde samme tollfrihet under handelsavtalen før 1994 som i EØS.»

Dag Seierstad, EØS-ekspert og medlem av Europautredningen
EØS – en kritisk vurdering, DeFacto rapport 2:2012, side 9

WTO og varer

Om EU skulle si opp frihandelsavtalen, ville WTO-regelverket sikre at det kun er snakk om ubetydelig toll på industrivarer.⁵ Hvert land i WTO har bindingslister med toll for det enkelte produktet. Omtrent en tredjedel av varelinjene til EU for industrivarer er i henhold til deres WTO-forpliktelser helt tollfrie.⁶ For disse industrivarene kan ikke EU innføre ett øre toll overfor Norge. Bindingslistene endrer seg med nye forhandlinger og justeringer, og retningen er entydig: tollsatsene blir gradvis redusert.

Den internasjonale handelen med industrivarer har innen rammen av WTO blitt kraftig liberalisert siden 1995. I 2010 var 51 prosent av all internasjonal handel tollfri og gjennomsnittlig toll var bare 4 prosent.⁷ Kun en liten del av den internasjonale varehandelen skjer i dag med basis i tollsatser som er lavere enn de tollsatser som alle land nyter godt av gjennom bestelandsprinsippet i WTO.

En utmelding av EØS er derfor ikke et skritt ut i det uvisse. I WTO-avtalen har både Norge og EU forpliktet seg til å arbeide for «substansiell reduksjon i toll og andre handelshindringer, og å eliminere diskriminerende behandling i internasjonale handelsrelasjoner».⁸

Generalavtalen om handel med tjenester (GATS), artikkel XVI Markedsadgang

1. Med hensyn til markedsadgang gjennom de ytelsesmåter som er angitt i artikkel 1, skal hvert medlem gi ethvert annet medlems tjenester og tjeneste-ytere en behandling som ikke er mindre gunstig enn den som er fastsatt i henhold til vilkårene og begrensningene som er vedtatt og spesifisert i dets bindingsliste.

2. I sektorer der et medlem har påtatt seg forpliktelser med hensyn til markedsadgang, er de tiltak som det verken på regionalt plan eller på hele sitt territorium skal opprettholde eller treffe, med mindre noe annet er angitt i medlemmets bindingsliste, definert som:

- a) begrensninger av antallet tjenesteytere, enten i form av tallmessige kvoter, monopoler, tjenesteytere med enerett eller krav om økonomisk behovsprøving,
- b) begrensninger av den samlede verdi av tjenestetransaksjoner eller aktiva, i form av tallmessige kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,
- c) begrensninger av det samlede antall tjenestevirksomheter eller av den samlede mengde tjenester som ytes, uttrykt ved angitte tallmessige enheter, i form av kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,
- d) begrensninger av det samlede antall fysiske personer som kan være ansatt i en bestemt tjenestesektor, eller som en tjenesteyter kan ha ansatt, og som er nødvendig for og direkte relatert til ytelsen av en bestemt tjeneste, i form av kvoter eller krav om økonomisk behovsprøving,
- e) tiltak som begrenser eller som krever bruk av bestemte selskapsformer eller fellesforetak (joint ventures) som en tjenesteyter kan yte en tjeneste gjennom, og
- f) begrensninger på deltakelse av utenlandsk kapital uttrykt ved en prosentuell maksimumsgrense for utenlandsk aksjeinnehav eller ved totalverdien av individuelle eller samlede utenlandske investeringer.

Handelen med tjenester

Frihandelsavtalen omfatter ikke tjenester. Tjenestehandelen vil likevel i hovedsak kunne foregå som i dag. Det følger av de internasjonale reglene i GATS-avtalen, tjenesteavtalen til WTO. Her gjelder det samme bestelandsprinsippet om likebehandling som for varehandelen. Norske tjenesteleverandører skal heller ikke behandles dårligere enn EU-landenes egne firma ut fra forpliktelsene i WTOs bindingslister.

Siktemålet med GATS er «en snarlig gjennomføring av gradvis høyere nivåer for liberalisering»⁹, samtidig som man skal respektere nasjonale politiske målsetninger. For å oppfylle liberaliseringsmålsetningen skal det gjennomføres jevnlig forhandlingsrunder. Hvert enkelt medlemsland melder inn sektorer for liberalisering gjennom sine bindingslister. Når man først har liberalisert en sektor gjennom bindingslistene, er det omfattende og detaljerte krav som stilles til landene (se artikkel XVI i egen boks).

Både Norge og EU-landene har meldt inn sine bindingslister i WTO. For å finne ut eksakt hvilke restriksjoner på markedsadgang og nasjonal behandling som norske tjenesteytere kan komme til å møte dersom Norge trer ut av EØS eller dersom EØS ikke lenger er i kraft på (deler av) tjenesteområdet, må man i detalj gjennomgå bindingslistene fra 1994. Dette vil være en ikke bare teknisk, men også i hovedsak teoretisk øvelse. EU vil ha interesse av å opprettholde en størst mulig del av tjenestehandelen med Norge. EU er blant annet nettoeksportør av tjenester til Norge (se side 7).

Tvisteløsning i WTO

En av de viktigste oppgavene til WTO ved siden av forhandlingsrundene, er tvisteløsning i konflikter mellom medlemsland om manglende oppfølging og feil anvendelse av eksisterende WTO-regelverk. Systemet

har klart definerte regler og tidsfrister.

Det opprettes et panel for den aktuelle sak som står for domsavsigelse. En avgjørelse i panelet kan ankes til et overordnet organ som tar den endelige beslutningen som alle involverte parter er forpliktet til å følge opp. Panelets anbefalinger, eller ankeorganets endelige avgjørelse, kan bare forkastes dersom alle medlemmene av tvisteløsningsrådet, bestående av WTOs medlemmer, er enig i det.

Tvisteløsningssystemet er flittig brukt av medlemmene. Dersom et medlem ikke retter seg etter avgjørelser tatt i WTOs tvisteløsningsorgan, kan andre medlemsland iverksette handelstiltak mot det. Norge har gjennom WTO reist sak mot EUs antidumpingtiltak på laks og EUs importforbud mot selskinn. I den første saken fikk Norge medhold, mens den andre er pågående.

Noter

1 St.prp. nr. 100 (1991–1992), side 102.

2 Ibid.

3 Utenriksdepartementet: «WTOs avtale om tekniske handelshindringer», 14.07.2010, http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/tema/handelspolitikk/nyhetsbrev_tidligere/wtos-avtale-om-tekniske-handelshindringe.html?id=611155

4 St.prp. nr. 100 (1991–92), s. 10.

5 For en mer utdypende fremstilling av WTOs regelverk for varer og tjenester vises det til Alternativrapporten, 2012, s. 126–142, <http://www.alternativprosjektet.no/wp-content/uploads/2012/03/ALTERNATIVRAPPORTEN.pdf>

6 31 prosent ifølge Torbjørn Tuft: «Tollvernet for vitrar - Importvarer tek marknadsvæksten», foredrag 17.02.2012.

7 Utenriksdepartementets nettside: «Frihandelsavtaler – supplement eller konkurrent», 20.01.2012.

8 Agreement Establishing the World Trade Organization, 1994. WTOs regelverk er tilgjengelig her: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e.htm

9 Generalavtalen om handel med tjenester (GATS), fortalens tredje avsnitt.

**«28. november dreier seg om å si ja
eller nei til 100 000 arbeidsplasser.»**

NHO-president Svein Aaser om EU-avstemningen i 1994
Aftenposten 26. oktober 1994

Arbeidsløsheten i EU mer enn tre ganger så stor som i Norge. Ved årsskiftet 2012-13 var den registrerte ledigheten i EU 10,7 prosent, mens den i Norge var 3,5 prosent. I de EU-landene som har innført euroen er ledigheten enda større: 11,7 prosent, ifølge Eurostat.

Hva blir vilkårene for eksporten av fisk?

EØS-avtalen ga noen tollettelser, men endringene for fiskeeksporten uten EØS vil være små. Det er ikke grunnlag for å frykte antidumpingtiltak fra EU.

Rundt 55 prosent av all fisk forbrukt i EU-landene er importert, og Norge er EUs viktigste leverandør av sjømat. 20 prosent av EUs sjømatimport kommer fra Norge. Fiskeeksporten startet lenge før EØS-avtalen. I 1973, da Norge inngikk en egen frihandelsavtale med EU, ga det såkalte Fiskebrevet tollettelser for blant annet frossen filet av saltvannsfisk, hermetiske krabber og pillede frosne reker.

Siden har WTO-regelverket etablert bundne tollsatser og kvoter. EØS-avtalens protokoll 9 gir ytterligere redusert toll med unntak av laks, makrell, sild, kamskjell og sjøkreps. I tillegg har Norge over førti tollfrie kvoter til de landene som ble EU-medlemmer i 1986, 1995 og 2004 (kompensasjonsavtaler, gjelder blant annet Sverige, Polen og Romania).

Med så mange avtaler som regulerer fiskeeksporten kan det være lett å gå seg vill. Det er to hovedpoeng: Uten EØS-avtalen vil det være bare små endringer i handelsvilkårene og tollene. Og små tollendringer har ingen målbar virkning for hvor mye som eksporteres.

«Det er ingen sammenheng mellom høy importtoll og liten eksport av fisk og lav toll og høy eksport av fisk.»

EØS, fisken, tollene og alternativene til EØS

Rapport fra Universitetet i Tromsø 2011, side 8

Ingen tolldramatikk

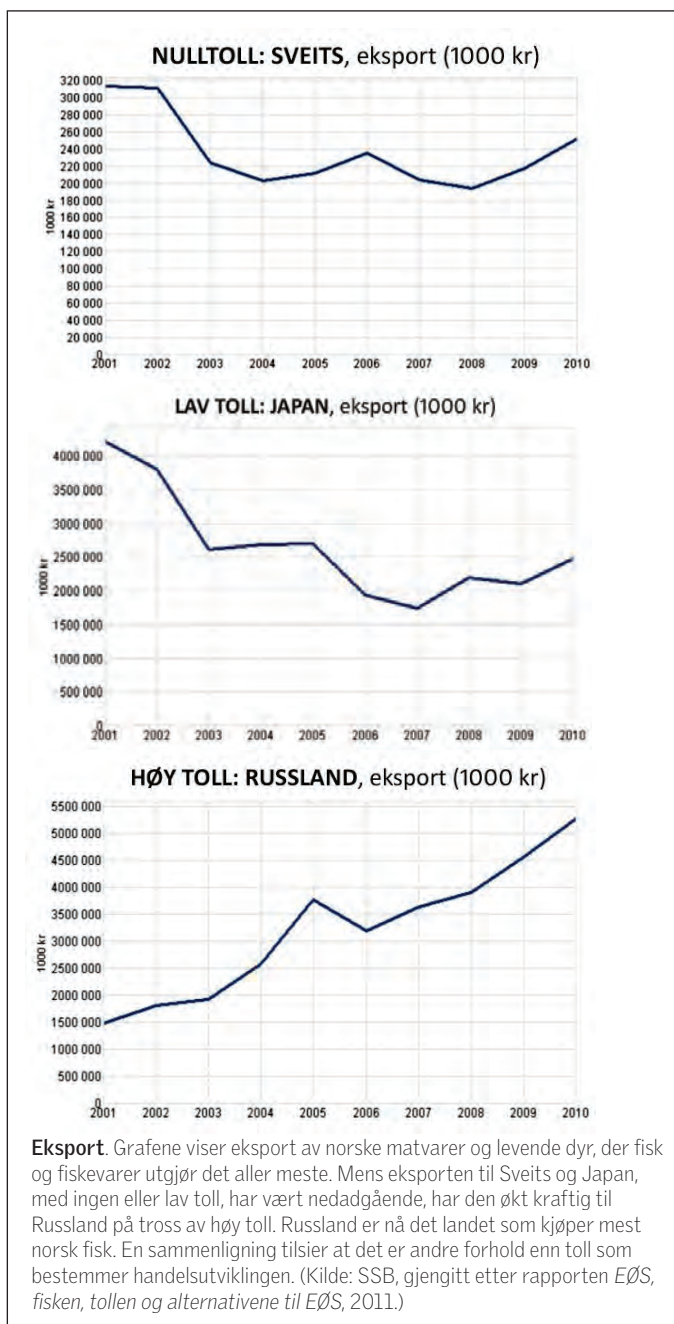
Med EØS har Norge fått lavere toll på en del av fiskeeksporten til EU, mot at EU har tollfrihet for salg til Norge av fisk og enkelte landbruksvarer (for eksempel ostekvotene). EU har også fått torskekvoter i norske farvann, mens Norge har kvoter på andre fiskeslag i EU-hav. Går vi ut av EØS, skal tollene i utgangspunktet være som for andre land utenfor EU/EØS. En ny handelsavtale mellom Norge og EU kan selvsagt fastsette like eller bedre vilkår enn i dag, men vi skal her se på situasjonen uten en egen avtale.

Tollbelastningen på fiskeeksporten til EU er 2-3 prosent av eksportverdien. Sosialøkonomene Carl Erik Schultz og Fritz Holte gjorde for ti år siden en grundig studie av dette, og fant at tollene maksimalt kunne øke til syv prosent hvis Norge sier opp EØS-avtalen.¹

EØS-fordelene er blitt mindre viktig

Forskningsleder Peter Ørebech ved Universitetet i Tromsø påviser i en rapport fra 2011² at tollbelastningen reelt er enda lavere, fordi EU har problemer med å dekke behovet for fiskeprodukter. Tollsatsene settes derfor ned på varig basis eller det gis kvoter med nulltoll i perioder. Etter hvert som underdekningen øker, reduseres tollene slik at forbrukere og foredlingsindustri sikres tilstrekkelig tilførsel av fisk til en ikke for høy pris. Dette gjør at preferansene i EØS-avtalen spiller en mindre rolle.

Rapporten dokumenterer også at det ikke er noen klar sammenheng mellom toll og den mengden fisk

som selges. For eksempel har det vært nulltoll på norsk fisk uansett bearbeidingsgrad til Sveits siden 1990. Eksporten er likevel relativt beskjedent. Samtidig ser vi at eksporten til Russland har økt kraftig, selv om tollene er forholdsvis høye. Ørebech mener andre faktorer som kjøpekraft, forbrukerpreferanser, markedsmakt og salgskunnskap er av større betydning enn toll. Normalt vil det være importøren og forbrukerne i EU som betaler tollene, ikke den norske eksportøren.

Tilgangen på ressursene

I den såkalte laksesaken for WTO, fikk Norge medhold i at EUs dumpinganklager mot norsk laks var uberettiget, og EU avvirket mottiltakene sommeren 2008. WTO stiller strenge krav til antidumpingtiltak. Slik den norske fiskerinæringen nå er organisert og opererer vil det være vanskelig for EU å skulle begrunne denne typen anklager. Det er derfor liten grunn til å frykte nye antidumpingtiltak med eller uten EØS.

Uten EØS-avtalen vil den veterinære grensekontrollen mellom Norge og EU gjeninnføres. Ettersom den norske produksjonskontrollen er utbygd i tråd med EU-regelverket, vil den naturlige ordningen være at den nasjonale kontrollen anses likeverdig med EU og at fisken passerer grensen omtrent som i dag. EU importerer store mengder sjømat fra Kina, Vietnam og Thailand, land som heller ikke er med i EØS.

Fremtidens fiskehandel med EU er mindre et spørsmål om markedsadgang og mer om ressurstilgang. Unionens egen produksjon av sjømat (fangst og oppdrett) synker stadig, viktige bestander er overfisket. EUs nettoimport steg med 60 prosent fra 1995 til 2010.³ Med knapphet på fiskeressursene vil situasjonen ikke være høy toll, men ingen eller ubetydelig toll.

Noter

1 Nærmere omtalt i Vett nr. 4 2002, s. 36.

2 *EØS, fisken, tollene og alternativene til EØS*, rapport for Alternativer til dagens EØS-avtale 2011, s. 17, http://www.alternativprosjektet.no/wp-content/uploads/2011/11/2011-09-01_Orebech.pdf

3 *Ibid.*, s. 14.

«Rundt om i landet er det mange som har investeringsplanene klare om det blir ja. Men jeg har ikke hørt om en eneste bedrift som ligger i startgropen med nye investeringsplaner om det skulle bli nei i november.»

Statsminister Gro Harlem Brundtland (Ap)
Stortingets EU-debatt 30. september 1994

Allerede våren etter folkeavstemningen meldte Dagens Næringsliv på førstesiden 22. mai 1995: «Full fres tross norsk EU-nei.» I artikkelen heter det: «Alt har gått bedre i norsk økonomi siden Norge sa nei til EU 28. november i fjor. Renten har falt, veksten har økt, budsjettunderskuddet er forduftet og investeringene skyter i været. Ja-sidens dommedagsprofetier er gjort til skamme.»

Kan Norge møte andre handels-hindringer?

Det er liten grunn til å frykte tekniske handelshindringer eller antidumpingtiltak fra EU også uten EØS-avtalen.

Frihandelsavtalen sikrer tollfri handel for industri-varer mellom Norge og EU. Det er underkommunisert i den offentlige debatten om EØS, men et utvetydig faktum som også mange EØS-tilhengere erkjenner.

Mer omstridt er spørsmålet om Norge uten EØS-avtalen kan bli rammet av andre ikke-tariffære handelshindringer. EØS-tilknytningen til EUs indre marked bygger i tillegg til tollfrihet på felles regelverk, produktstandarder og gjensidig godkjenning. Det har vært hevdet at Norge kan møte problemer i forhold til:

- Bortfall av automatisk godkjenning av norske produkter som under EØS-avtalen er framstilt i samsvar med EUs eget regelverk, under overvåkning av ESA.
- Administrative hindringer som stanser produkter ved EUs yttergrense før de er formelt klarert av EU.
- Adgang for EU til å innføre antidumping- og antisubsidietiltak.
- Bortfall av reglene for anbud ved offentlige innkjøp, også de som gjelder for tilgang til offshoresektoren i andre EØS-land.

Europeisk standard

Det er selvsagt riktig at Norge gjennom EØS-avtalen fortløpende overtar EUs regelverk for det indre markedet. Denne nesten automatiske regelimporten gjør avtalen svært problematisk og inngripende for det nasjonale selvstyret. Harmoniseringen fører samtidig til at de samme produktstandardene gjelder i Norge og EU. Det er imidlertid ikke slik at det utenom EU/EØS råder det reneste kaos.

Arbeidet med å etablere felles tekniske standarder skjer i europeiske standardiseringsorgan som Den europeiske komiteen for standardisering (CEN), Den europeiske komiteen for elektroteknisk standardisering (CENELEC) og Det europeiske telekommunikasjonstandardinstituttet (ETSI). Disse organene eksisterer uavhengig av EU, og Norge er med på linje med EU-landene. Flere av medlemmene i CEN er land utenfor EU/EØS, nærmere bestemt Sveits, Tyrkia, Kroatia og Makedonia. Hvorvidt vi har EØS, handelsavtalen fra 1973 eller en annen form for tilknytning til EU, har med andre ord ingen betydning.

Norge kan dessuten, på fritt grunnlag, innføre tilsvarende produktregler som EU der dette er ønskelig. Det kan også vurderes å opprette en egen kontrollordning begrenset til de områdene der vi har innført EUs standarder.

Internasjonalt rammeverk

Regelverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO) pålegger dessuten EU å avstå også fra andre handelshindringer enn toll. Krav til standarder og godkjenningsordninger skal være slik at de ikke skaper unødvendige handelshindringer. EU kan ikke innføre nye standarder over natten, norske produsenter må få informasjon og tid til å tilpasse seg, fastsetter WTO-avtalen Technical Barriers to Trade.

Et viktig formål med WTOs avtale om tekniske handelshindringer er å balansere to ulike hensyn.

På den ene siden ønsker man å sikre myndighetenes legitime behov for å regulere, og på den annen side behovet for at reguleringene ikke skal være unødvendig handelshindrende.

TBT-avtalen oppfordrer medlemmene til å basere sine reguleringer på internasjonale standarder. Den omfatter også en tilleggstekst (Code of Good Practice) med anbefalinger for hvordan man skal utvikle og bruke standarder. Over 200 standardiseringsorganisasjoner har sluttet seg til denne teksten, og alle organisasjonene følger i så måte et sett med felles retningslinjer. Avtalen omfatter også prosedyrene som benyttes for å sikre at reguleringer og standarder er fulgt, såkalte samsvarsvurderingsprosedyrer.

Sammen med de europeiske standardiseringsorganisasjonene utgjør dette et internasjonalt rammeverk for arbeidet med avvikling av tekniske handelshindringer, helt uavhengig av EØS og EU.

Grensekontroll

Norge er en av EUs største handelspartnere, og EUs import fra Island er heller ikke ubetydelig. Likevel: Langt over 90 prosent av unionens import kommer fra land utenfor EØS. Eventuelle administrative ordninger ved EUs yttergrense er altså ikke uoverstigelige. EUs importører og forbrukere har heller ikke interesse av omstendelige prosedyrer på grensen – uansett om varene kommer fra et land i eller utenfor EØS. Uansett kan EU ikke innføre ordninger som utfra WTO-regelverket skaper unødvendige handelshindringer.

Problemstillingen om grensekontroll er særlig blitt reist for fiskeeksporten. Uten EØS-avtalen vil den veterinære kontrollen mellom Norge og EU gjeninnføres. Ettersom den norske produksjonskontrollen er utbygd i tråd med EU-regelverket, vil den naturlige ordningen være at den nasjonale kontrollen anses likeverdig med EU og at

fisken derfor passerer grensen omtrent som i dag. EU importerer store mengder sjømat fra Kina, Vietnam og Thailand, land som heller ikke er med i EØS.

Antidumpingtiltak

Antidumpingtiltak er EUs mest brukte handelstiltak, mens antisubsidietoll har vært benyttet i mindre utstrekning. Begge er prisregulerende tiltak.

Det er flere grunner til at antidumpingtiltak er lite aktuelt om Norge skulle si opp EØS-avtalen. Uruguay-runden i WTO ga innstramminger i antidumpingregelverket i form av mer presise regler og definisjoner. Endringene innebar blant annet at det ble henvist eksplisitt til WTO-regelverket. Den siste antidumpingtollen ble avviklet i 1985. Klager etter denne tid har ikke blitt tatt til følge. WTO stiller langt strengere krav til antidumpingtiltak enn det EU la til grunn på 1980-tallet.

Også før EØS-avtalen trådte i kraft var det få eksempler på at EU satte i gang antidumpingundersøkelser av norsk industrieksport. Fra 1970 til 1992 reiste EU antidumpingsaker ved seks anledninger: om fiskegarn (1979), fiberplater (1982), ferrosilisium (1983 og 1990), aluminium (1984) og silisiumkarbid (1986).

Saken om aluminium ble henlagt. I de andre sakene ble norske bedrifter pålagt å selge til over en bestemt minstepris. Ikke i noe tilfelle ble norske bedrifter ilagt straffetoll. Siden er norsk næringsstøtte endret og industrikraftregimet markeditilpasset slik at det er vanskelig å se hvordan EU skulle kunne begrunne antidumping- eller antisubsidietiltak.

Offentlige innkjøp

EUs anbudsregelverk for offentlige innkjøp er omtridd. Reglene skal etter formålet bidra til effektiv ressursbruk, men påbudet om anbudsutlysning for innkjøp over visse terskelverdier over hele EU/

Laksesakens lærdommer

Norge har brukt WTO-regelverket for å få fjernet uberettigede dumpinganklager fra EUs side og vunnet frem. I 1991 innførte EU antidumpingtiltak mot laks. I flere runder, med enkelte unntaksperioder, var det enten straffetoll eller minsteprisregimer for norsk laks. EU presenterte senest i 2005 og 2006 regnestykker som de påsto viste at norske eksportører solgte laks på EU-markedet til under kostpris, og innførte nok et minsteprisregime. Regjeringen, med støtte fra laksenæringen, valgte da å ta saken til WTO. Daværende statssekretær i utenriksdepartementet Erik Lahnstein har oppsummert saken og utfallet slik:

«EU har etter WTO-regelverket mulighet til å iverksette tiltak mot dumpede produkter fra andre land, men det er strenge krav til hvordan de skal foreta en undersøkelse for å bevise dumping og hvordan de skal beregne størrelsen på en eventuell dumping. Norge angrep EU for hvordan de hadde foretatt sin «dumpingundersøkelse» av norske bedrifter og for deres uriktige bruk av tallmaterialet.

WTO-panelet ga oss rett i at EU hadde begått en lang rekke feil i måten de hadde undersøkt hvorvidt norske bedrifter dumpet laks på EU-markedet, og en lang rekke feil i måten de hadde regnet seg frem til «dumping». Saken ga en klar og betydelig seier for Norge, og ledet til at EU avvirket tiltakene mot norsk laks i juli 2008.»¹

¹ Erik Lahnstein: «Laksekonflikten med EU – hvordan et lite land bruker WTO til å hevde sin rett», Nei til EUs årbok 2012, s. 41.

EØS-området er både dyrt og tungvint. Det koster arbeidstid og andre ressurser å sette seg inn i anbudsprosedyrene, utforme anbudsdokumentene slik at de kan lyses ut internasjonalt og gjennomføre vurderingen av de tilbudene som kommer inn på en slik måte at ingen klager. En rapport utarbeidet for EU-kommisjonen anslår at anbudskonkurransene koster Norge 16 milliarder kroner i året.¹

Det er likevel få tegn til at EU vil myke opp regelverket. Uavhengig av om Norge er i eller utenfor EØS, vil EU-landene gjennomføre anbudskonkurranser der man søker etter det billigste eller beste tilbud. Ikke minst på offshoresektoren, som ofte nevnes i denne forbindelsen, trenger EU komptanse utenfra. WTO-regelverket for offentlige anskaffelser er dessuten langt på vei identisk med det i EU/EØS. Så lenge norske tjenesteytere har særlig kompetanse og er konkurransedyktige kan de delta i anbudskonkurransene omtrent som i dag. Uansett vil norske tjenesteytere generelt ikke ha dårligere vilkår enn konkurrentene fra for eksempel Nord-Amerika og Asia.

Noter

¹ EU-kommisjonen: Public procurement in Europe – Cost and Effectiveness, 2011, http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/modernising_rules/cost-effectiveness_en.pdf

«Ingen petrokjemisk industri utenfor
EF (...) En handelsavtale vil sette bom
for det...»

Norsk Hydros generaldirektør Johan B. Holte
Stavanger Aftenblad 19. september 1972

Et halvt år senere, 20. mars 1973, skrev avisen Varden: «Telemark inn i oljeeventyret med Hydros milliardplaner på Rafnes» med samme Johan B. Holte som kilde: «Et nytt Hydro-eventyr er under utvikling i Grenland. Henimot en milliard tenkes investert i petrokjemisk industri på Rafnes.» Det tok under ett år fra folkeavstemningen i september 1972 til en handelsavtale med EU var inngått og trådte i kraft juli 1973.

10 grunner til at EU vil ønske en tosidig handelsavtale med Norge

Norge har viktige ressurser og er et kjøpesterkt marked for EU.

Både Norge og EU har gode erfaringer med å praktisere tosidige (bilaterale) avtaler og kompetanse i å forhandle frem slike avtaler. EU har pågående forhandlinger om bilaterale handelsavtaler med blant andre India, Canada og Egypt, som alle er mindre viktige handelspartnere for unionen enn det Norge er.

Sett fra EUs ståsted vil en bilateral avtale trolig være det mest interessante alternativet om EØS-avtalen sies opp. Det ligger i sakens natur at en ny avtale vil være en noe tettere tilknytning til EUs indre marked enn handelsavtalen fra 1973 og WTO-regelverket. Her er ti grunner til at EU vil ønske en ny handelsavtale med Norge om EØS-avtalen sies opp.

1. EØS-avtalen og WTO pålegger forhandlinger

EØS-avtalens artikkel 127 sier ikke bare at avtalen kan sies opp med tolv måneders varsel, men også at oppsigelsen skal følges av forhandlinger om å finne praktiske løsninger. Dessuten sender WTO-regelverket Norge og EU til forhandlingsbordet ved et eventuelt bortfall av EØS-avtalen, såkalte kompensasjonsforhandlinger. Norge og EU har gode erfaringer med slike forhandlinger. Ved utvidelsen av EU i 2007 (Bulgaria og Romania) fikk for eksempel Norge gjennomslag for kravet om kompensasjon for

«Jeg tror ikke EU ville ønske å miste noen del av handelen med Norge uten EØS.»

Lars-Olof Hollner,

EU-kommisjonens daværende avdelingsleder for EØS-saker

ABC Nyheter 11. februar 2011

tappt markedsadgang som følge av avviklingen av det tollfrie regimet i EFTA-avtalene med Bulgaria og Romania.

2. Norge er et kjøpesterkt marked

EØS-avtalen regulerer markedsadgang begge veier, for EU adgangen til det norske markedet. Frihandelen har ført til at norsk næringsliv har tappt markedsandeler hjemme, og at få norske næringer utenom olje og gass samt oppdrett har vunnet markedsandeler på EUs indre marked.

Ser vi bort fra olje og gass, kjøper vi vel så mye fra EU som vi selger til unionen. EUs eksport til Norge i 2011 var hele 350 milliarder kroner (se side 11). Det vi kjøper fra EU er stort sett ferdigvarer, alt fra skruer til tv-apparater, biler og datamaskiner. Som sagt har EU vunnet markedsandeler i Norge, mens Norge har tappt markedsandeler på EU-markedet etter at den gjensidige tollfriheten ble etablert på 1970-tallet. Derfor ville det være irrasjonelt av EU å forkuldre den åpne handelen.

3. EU trenger energi

Norge har varer og tjenester EU mangler. Derfor var Norge i 2011 på fjerdeplass av landene EU importerer mest fra, bare slått av Kina, USA og Russland (se side 11). EU er og vil i lang tid fremover være avhengig av norsk olje og gass. Mer enn 60 prosent av gassen og mer enn 80 prosent av oljen EU bruker er

importert. Regjeringen fastslår i stortingsmeldingen om avtalene med EU at Norge er viktig for unionens forsyningssikkerhet:

«Norge har stor betydning for EU både når det gjelder naturgass, elektrisitet og olje. Naturgass fra Norge dekker om lag 20 prosent av EUs forbruk av naturgass. Norge er derved viktig for EUs energiforsyningssikkerhet.»¹

4. EU trenger fisk

EU importerer 55 prosent av fisken som forbrukes i medlemslandene, og importavhengigheten er økende. Norge er derimot verdens største eksportør av fersk, kjølt eller frossen fisk, og sto i 2010 for oppunder 15 prosent av verdien av verdenshandelen.² Eksporten av fisk til EU har over tid økt betydelig, men utviklingen går i retning av at andre markeder øker enda mer. EU på sin side trenger fisk både som råvare og som ferdigprodukt. Både for foredlingsindustri og forbrukere i EU er det i deres egen interesse at fisken importeres billig og enkelt. Derfor vil EU trolig ønske en avtale med preferanser på linje med dagens EØS fremfor frihandelsavtalen.

5. EU trenger mineraler og metaller

På verdensbasis er mineraler og metaller råvarer i ferd med å bli knapphetsgoder. EU forbruker langt mer enn man selv har ressurser. Det finnes forekomster av mineraler og metaller mange steder i Norge. I juni 2010 publiserte EU-kommisjonen en rapport om kritiske råvarer for unionen, utenom energi. Rapporten viser at Norge allerede er en viktig eksportør av flere av de råvarene EU trenger. Det gjelder spesielt kalkstein, der EU har et importbehov på over 50 prosent. Av importen stammet 92 prosent fra Norge i 2006.³ Ellers trekkes både aluminium (11 prosent norsk markedsandel, importbehov for EU er 50 prosent) og

titan (26 prosent markedsandel, importbehov for EU 100 prosent) frem i rapporten.

6. EU ser mot nordområdene

I EU er det en betydelig interesse for nordområdene og ressursene som finnes der. Området er rikt på olje, gass, mineraler og fisk, ressurser EU trenger. Dessuten blir området stadig mer attraktivt økonomisk og strategisk etter hvert som ismelting åpner nye transportveier.

EU som institusjon har i dag ingen legitim tilgang til det arktiske samarbeidet, der de tre nordiske EU-landene deltar sammen med Norge, Island, Russland, Canada og USA. Det er heller ikke noe tegn til at flere land i det arktiske området skal bli medlem av EU i overskuelig fremtid. Likevel har EU utviklet en egen Arktis-strategi og forsøker å få en fast observatørplass i Arktisk Råd. Norges sentrale posisjon i nordområdene og i det arktiske samarbeidet kan utnyttes i forhandlinger om en ny avtale mellom Norge og EU.

7. Norge er en stor nettobidragster til EU

Tilknyttet EØS-avtalen betaler Norge årlig 4,6 milliarder kroner i året. Den største utgiftsposten er de såkalte EØS-midlene, som skal gå til utviklings- og utjevningstiltak i Øst-Europa. Norge betaler 2,8 milliarder årlig. Deltagelsen i EUs programmer og byråer koster Norge hvert år 1,7 milliarder kroner. Under halvparten av milliardene vi betaler til EUs forskningsprogram kommer tilbake til norsk forskning. Selv om det ikke er noen formell kobling mellom mesteparten av disse midlene og handel, er det opplagt av EU vil ha stor interesse av et fortsatt ordnet avtaleforhold med en betydelig nettobidragster som Norge.

8. EU har frihandel som målsetning

EU bygger på en politisk ideologi som forplikter unionen til å utvikle nye handelsrelasjoner. En naturlig videreføring av grunnsetningen om fritt marked i unionens traktater er at EU også ønsker å liberalisere handelen med andre land og regioner. Den traktatfestede målsetningen for EUs felles handelspolitikk er å bidra til å: «gradvis avskaffe restriksjonene i den internasjonale handel og på de direkte utenlandske investeringer og senke tollsranker og andre hindringer.»⁴ Da ville det være umusikalsk om EU skulle nekte å forhandle med Norge om en ny handelsavtale.

9. EUs mange handelsavtaler

EØS er en spesiell og ubalansert avtale. Det normale i internasjonal handel er bilaterale handelsavtaler. Det gjelder også for EU, som har over 30 aktive frihandelsavtaler. Nesten alle avtalene er tosidige, det vil si at de er inngått mellom EU og ett land utenfor unionen. EØS-avtalen omfatter som kjent flere land (Norge, Island og Liechtenstein), og er en av ganske få multilaterale handelsavtaler EU har inngått. Foruten frihandelsavtalen med Norge har EU avtaler med blant andre Sveits, Island, Marokko, Mexico og Sør-Afrika, og har pågående forhandlinger med flere land.

Når vi ser på de varene og tjenestene som EU kjøper fra Norge, og omfanget av handelen fra EU til Norge, er det utenkelig EU ikke skulle ønske å ha en frihandelsavtale med Norge.

10. EU agerer realpolitisk

Norge har sagt nei til EU-medlemskap to ganger. Begge gangene var EU interessert i å finne ordninger som utviklet handel og samarbeid med Norge. Frihandelsavtalen fra 1973, EØS-avtalen og en rekke bilaterale avtaler på ulike områder viser dette.

Da befolkningen i Sveits avviste EØS-avtalen i en folkeavstemming i 1992, satte EU og Sveits seg ved

tegnebrettet og lagde en skreddersydd avtalesett. Sveits sin bilaterale modell omtales av flere eksperter som et mulig forbilde for EU i fremtidige avtaleforhandlinger, blant andre av den sveitsiske statsviteren René Schwok, professor ved Universitetet i Geneve og forfatter av standardverket *Switzerland – European Union. An Impossible Membership*²⁵

Prosessen rundt de sveitsiske avtalene viser at EU er realpolitisk og kan strekke seg langt for å ivareta sine interesser. Etter at Sveits hadde avvist EØS-avtalen måtte EU spørre seg: Kunne det virkelig være noen økonomisk eller politisk fordel i å finne skreddersydde bilaterale løsninger for et land som hadde sagt nei til det indre markedet? Og: Ville det å la Sveits bestemme sin egen meny a la carte fortsatt gjøre det mulig for EU å oppnå resultater i unionens interesse? Dessuten: Skulle EU igjen ta sjansen på å forhandle med et land der direkte demokrati og folkeavstemninger er politiske usikkerhetsmomenter og allerede hadde gitt negativt utfall mot EØS? Til tross for disse vesentlige betenkelighetene valgte altså EU å gå i forhandlinger med Sveits. Sett i forhold til dette fremstår det å gå i forhandlinger med Norge som politisk mer forutsigbart.

Noter

1 Meld. St. 5 (2012-2013), s. 65.

2 Ifølge FN, <http://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/nedgang-i-norsk-eksport-til-kriserammede-euroland>

3 EU-kommisjonen: Kritiske råvarer for EU. Rapport fra ad-hoc arbeidsgruppen for definering av kritiske råvarer. 30.07.2010, s. 79.

4 Traktaten om den europeiske unions funksjonsmåte artikkel 206.

5 René Schwok 2009, side 67.

«Tusener av tapte arbeidsplasser i Norge og nye milliardinvesteringer ut av landet. Det er forskjellen for Norsk Hydro mellom et norsk nei eller ja til EU. EØS-avtalen blir null verdt.»

Norsk Hydros generaldirektør Egil Myklebust
Dagens Næringsliv 26. september 1994

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at de årlige investeringene i industri, bergverksdrift og kraftforsyning er mer enn fordoblet siden 1994. Samlede investeringer i 2012 var nesten 40 milliarder kroner, mens de i 1994 var rundt 18. Den gjennomsnittlige prisstigningen i perioden var 43 prosent, altså langt lavere enn økningen i investeringer.

Landet som sa nei til EØS

Sveits handler med EU gjennom egne tosidige avtaler. I dag er Sveits EUs fjerde største handelspartner. Avtalene har sterk oppslutning i befolkningen.

Etter at Sveits avviste deltagelse i EØS, har landet inngått egne avtaler med EU blant annet om tekniske varestandarder, fri bevegelse for personer og handel. Med sine tosidige (bilaterale) avtaler er Sveits et godt eksempel på et land som har en i egne øyne velfungerende relasjon til EU, som både ivaretar hensynet til økonomisk samkvem og nasjonal suverenitet.

Økt handel

6. desember 1992 stemte Sveits nei til EØS-avtalen i en folkeavstemning. I stedet for EØS har Sveits inngått en rekke avtaler direkte med EU på avgrensede områder, samlet i to avtalepakker: Bilateral I inngått i 1999 og Bilateral II fra 2004. Utover de to avtalepakkene er det også inngått avtaler om blant annet handel, forskning og transport. Alt i alt er forholdet mellom Sveits og EU regulert av et tyvetalls hovedavtaler og rundt hundre tilleggsavtaler¹. Dette er ordinære folkerettslige avtaler på begrensede områder, med frihandelsavtalen fra 1972 som den mest omfattende.

Sveits er som Norge en av EUs største handelspartnere, ved siden av USA, Kina og Russland (se tabell side 11). 7,8 prosent av EUs eksport går til Sveits, og 5,3 prosent av importen kommer fra Sveits.² 63 prosent av eksporten fra Sveits går til EU, og 81 prosent av importen kommer derfra.³

Siden 1992 er eksporten fra Sveits til EU mer enn fordoblet, viser tall hentet inn av Europautredningen (se figur side 49). Økningen har vært jevn og sterk, frem til eurokrisen i 2008 ga et generelt fall i unionens økonomi og handel. Utviklingen har vært nokså parallell med eksporten fra Norge til EU i perioden, med den forskjellen at norsk eksport har falt mer i 2008-2009. Eksporten fra medlemslandene Sverige og Tyskland følger også en lignende kurve. Den faktiske handelsutviklingen viser med andre ord at det utgjør liten forskjell for et lands eksport til EU-området om man er unionsmedlem, tilsluttet EØS eller har egne handelsavtaler med EU.

Innholdet i Sveits sine avtalepakker

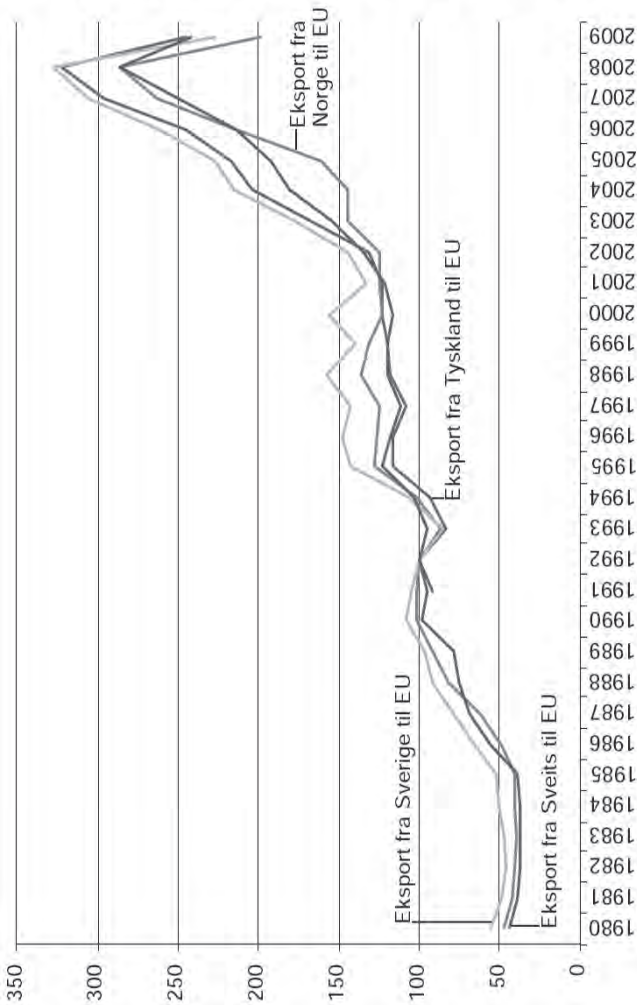
De syv avtalene innenfor Bilateral I-pakken (1999) gjelder i hovedsak liberalisering og gjensidig åpning av markedene. Pakken inneholder en såkalt giljotinklausul som sier at hvis én av avtalene brytes, opphører alle syv:

1. Fri bevegelse for personer
2. Gjensidig godkjenning av tekniske varestandarder
3. Offentlig innkjøp
4. Handel med visse landbruksvarer
5. Luftfart
6. Landtransport
7. Forsknings samarbeid

De ni avtalene i Bilateral II-pakken (2004) utvikler videre samarbeidet om økonomi og handel, og utvider til nye områder som justis, asyl, miljø og kultur. Avtalene kan sies opp hver for seg:

1. Justis- og asylsamarbeid (Schengen/Dublin)
2. Handel med bearbejdede landbruksvarer
3. Deltagelse i filmprogrammene (MEDIA)
4. Deltagelse i utdanningsprogrammene

Utvalgte lands eksport til EU

Handelsutvikling. Eksport til EU fra utvalgte land, 1980-2009. 1992=100 (basisår). (Kilde: United Nations Comtrade, gjengitt etter NOU 2012:2.)

5. Deltagelse i Det europeiske miljøbyrået (EEA)
6. Statistikk
7. Skattlegging av formue
8. Pensjonsbeskatning
9. Bekjempelse av økonomisk svindel

Avtaler uten automatikk

I de fleste tilfellene er det etablert en såkalt felleskomité med representanter fra Sveits og EU for hver av avtalene. Det gjelder både eldre avtaler som frihandelsavtalen fra 1972 og avtalene i Bilateral I og II. Komiteene skal oppklare misforståelser og rette opp eventuelle feil i tolkning og praksis. Komiteene kan gjøre mindre tilpasninger og oppdateringer i regelverket, og foreslå utvidelse av avtalen eller nye avtaler det bør forhandles om. Det er også komiteene som skal avklare tvister mellom EU og Sveits. Vedtak krever enighet (konsensus).

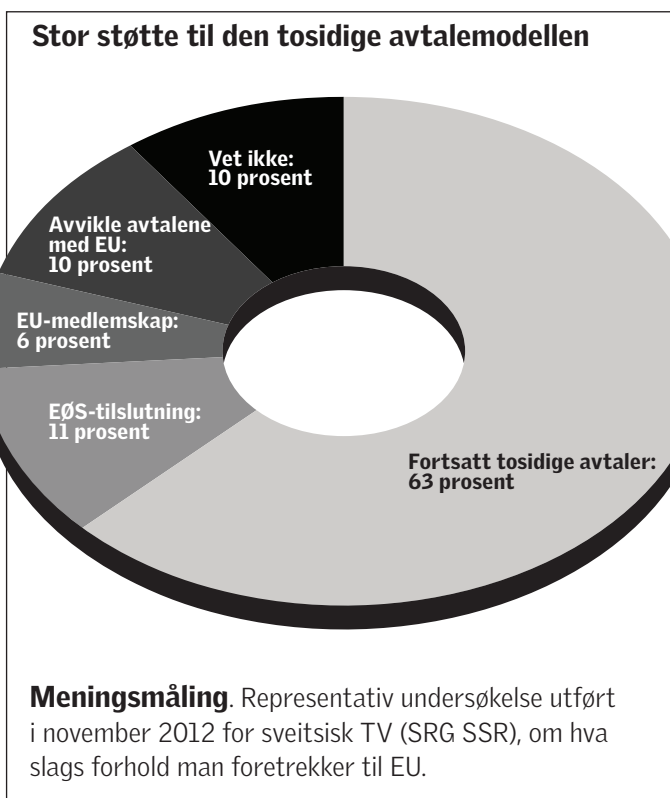
Det er ikke etablert noen annen håndhevingsinstans, og uenigheter kan ikke henvises til EU-domstolen eller rettsapparatet i Sveits. Hver part er ansvarlig for gjennomføringen på sitt område.

Hvis EU endrer sitt regelverk på et av områdene i de bilaterale avtalene, er det ingen automatikk i at Sveits skal gjøre tilsvarende tilpasninger. Er endringene små og ukontroversielle, vil Sveits som regel på selvstendig grunnlag gjøre lignende justeringer. Hvis endringene er omfattende, skal det eventuelt forhandles om en ny avtale.

Sveits har en viss innflytelse på utviklingen av nytt EU-regelverk, ved at nasjonale eksperter deltar i komiteene som forbereder relevant lovgivning for EU-kommisjonen.⁴

Sveits under press?

Forholdet mellom Sveits og EU anses av begge parter som stabilt og godt, men EU har ytret ønske om en EØS-lik ordning for Sveits med mer automatisert

innføring av EU-lovgivningen. EU etterlyser også prosedyrer for håndheving og konfliktløsning, og har erklært at man ikke vil inngå nye avtaler før man er blitt enig om et helhetlig rammeverk.⁵

Sveits er åpen for en rammeverksavtale, men har kategorisk avvist automatisk innføring av nye EU-lover.⁶ Fra sveitsisk side er det foreslått et nytt nasjonalt håndhevingsorgan, men man ser også på muligheten for å bruke overvåkingsorganet ESA og eventuelt EFTA-domstolen.

Over 60 prosent av sveitserne støtter den eksisterende avtalemодellen, se meningsmåling side 51. Det er nesten like mange som ønsker å avvikle ethvert avtaleforhold med EU som det er tilhengere av EØS

(hvh ti og elleve prosent). Både næringslivsorganisasjoner og fagforbund støtter dagens ordning.

Det er per mars 2013 ikke gjort noen institusjonelle endringer i den sveitsiske modellen.

Har forenklet handelen

De bilaterale avtalene har på en rekke områder forenklet handelen mellom Sveits og EU. På noen punkter er avtalene mindre jevnbyrdige enn hva sveitsiske myndigheter liker å gi inntrykk av. Nytt regelverk kommer alltid fra EU, og i praksis er det EU-siden som tar initiativ til endringer i avtalene.⁷

På den andre siden har avtalene vist seg som en levedyktig modell for å ivareta økonomisk tilknytning og politisk suverenitet. Sveitsiske myndigheter oppsummerer selv noen av fordelene i informasjonsheftet *Bilateral agreements Switzerland-EU*:

«En fordel er at den bilaterale tilnærmingen muliggjør skreddersydd samarbeid på de områdene der Sveits og EU har felles interesser. Samtidig kan Sveits utvikle og beholde egne regler på områder som avviker fra EUs praksis, hvis dette er i landets interesse. Det gjelder for eksempel handel og pengepolitikk eller i finans- og arbeidsmarkedene.»⁸

Noter

1 Arabella Thorp: «Switzerland's relationship with the EU», notat House of Commons Library, oktober 2011.

2 Handelstall for 2011 fra Eurostat.

3 Paul Ruppen: «Switzerland's association with the EU», foredrag Oslo 04.04.2011, <http://www.alternativprosjektet.no/wp-content/uploads/2011/08/Switzerland%27s-association-with-the-EU.pptx>

4 Marius Vahl og Nina Grolimund: *Integration Without Membership. Switzerland's Bilateral Agreements with the European Union*, Centre for European Policy Studies 2006, side 85.

5 «Council conclusions on EU relations with EFTA countries», 20.12.2012, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/134522.pdf

6 «Sveits avviser både EU og EØS», Aftenposten 24.09.2010.

7 Vahl og Grolimund 2006, side 49.

8 *Bilateral agreements Switzerland-EU*, hefte, Integration Office FDFA/FDEA, august 2009, side 42. Egen oversettelse.

«Ved et nei 28. november blir det en varig nedtur, som begynner 29. november. Fra den dagen vil investeringene bli mindre og mindre.»

NHO-direktør Karl Glad
VG 14. november 1994

Siden 1994 har Norges BNP (bruttonasjonalprodukt) økt med nesten 50 prosent, viser tall fra SSB. Helt siden 1970 er det kun fem år at veksten i BNP har vært under én prosent. Selv når vi justerer for ulikheter i prisnivå, er Luxembourg det eneste landet i Europa som har høyere BNP per innbygger enn Norge.

«Noe veldig galt kan skje med Norge»

Noen dager før folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994 slo Arbeiderpartiets Thorbjørn Jagland alarm: «Noe veldig galt kan skje med Norge»¹. Advarslene om handelsproblemer uten EØS-avtalen er skremser vi har hørt før.

I debatten om EØS-avtalen og mulige alternativer, blir det fra en del av avtalens tilhengere hevdet at Norge er avhengig av den for å handle med EU. Ine Marie Eriksen Søreide fra Høyre, som er leder av Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé, beskriver for eksempel EØS-avtalen slik:

«EØS har vært vår livline til Europa, og den har tjent oss veldig godt i 20 år. Vi er helt avhengig av den markedsadgangen avtalen gir oss til EU.»²

Eriksen Søreide mener altså at uten EØS-avtalen vil det gå galt med Norge. Denne typen påstander er påfallende lik de skremslene som ble brukt av EU-tilhengerne foran folkeavstemningene om EU-medlemskap i 1972 og 1994. Skremser som siden er gjort grundig til skamme.³

1972: – Ingen petrokjemisk industri med handelsavtale

I 1972 avviste ja-siden at EU ville inngå noen

handelsavtale med Norge dersom det ble «nei» i folkeavstemningen, selv om Sverige, Finland og Østerrike nylig hadde forhandlet frem en slik avtale. Og i alle fall ville en eventuell avtale ikke ivareta eksportnæringenes behov, mente man.

Bare seks dager før folkeavstemningen fastslo generaldirektør Johan B. Holte i Hydro i Stavanger Aftenblad:

«Ingen petrokjemisk industri utenfor EF (..) En handelsavtale vil sette bom for det...»⁴

Et halvt år senere var stemningen en annen. I mars 1973 skrev avisen Varden: «Telemark inn i oljeeventyret med Hydros milliardplaner på Rafnes»⁵ – med samme generaldirektør Holte som kilde: «Et nytt Hydro-eventyr er under utvikling i Grenland. Henimot en milliard tenkes investert i petrokjemisk industri på Rafnes.» Skremslene viste seg å være nettopp det: skremser. Det tok under ett år fra folkeavstemningen i september til en handelsavtale var inngått og trådte i kraft juli 1973.

1994: 100 000 arbeidsplasser i fare

Ja-siden sparte heller ikke på skremslene høsten 1994 da de skulle beskrive konsekvensene hvis Norge stemte nei til EU-medlemskap. Det kunne virke som vi kom til å bli arbeidsløse og alene alle sammen.

NHO (Næringslivets hovedorganisasjon) hevdet før folkeavstemningen at forskjellen på et «ja» og «nei» til EU var 100 000 arbeidsplasser. Grunnlaget for påstanden var en undersøkelse NHO gjorde blant lederne i 608 av de 10 500 medlemsbedriftene. De ble spurt om hvordan folkeavstemningen ville virke inn på antall ansatte. NHO summerte svarene og ganget opp. De fant ut at sysselsettingen totalt i medlemsbedriftene ville synke med 33 000 årsverk om det ble «nei» og øke med 32 000 om det ble «ja». Differansen på 65 000 ble

rundet oppover til nærmeste hundre, det vil si 100 000.

Hydros generaldirektør Egil Myklebust sparte heller ikke på kruttet. To måneder før folkeavstemningen slo han fast:

«Tusener av tapte arbeidsplasser i Norge og nye milliardinvesteringer ut av landet. Det er forskjellen for Norsk Hydro mellom et norsk nei eller ja til EU. EØS-avtalen blir null verdt.»⁶

Investeringsstørke?

To uker før folkeavstemningen rykket en alvorstung NHO-direktør Karl Glad ut i VG med klar beskjed:

«Ved et nei 28. november blir det en varig nedtur, som begynner 29. november. Fra den dagen vil investeringene bli mindre og mindre.»⁷

Statsminister Gro Harlem Brundtland advarte mot fullstendig investeringsstørke:

«Rundt om i landet er det mange som har investeringsplanene klare om det blir ja. Men jeg har ikke hørt om en eneste bedrift som ligger i startgropen med nye investeringsplaner om det skulle bli nei i november.»⁸

Det har ikke akkurat gått slik. Norsk økonomi er en av de mest robuste i Europa. Siden 1970 er det kun fem år at veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) har vært under én prosent. I 2011 var BNP 555 202 kroner per innbygger. Det er bare Luxembourg som ligger høyere i Europa når man justerer for ulikheter i prisnivå mellom landene. Norge hadde i 2011 et eksportoverskudd på 365 milliarder kroner.⁹

Sysselsettingstallenes tale er også klar: Arbeidsløsheten i EU mer enn tre ganger så stor som i Norge. Ved årsskiftet 2012-13 var den registrerte

ledigheten i EU 10,7 prosent, mens den i Norge var 3,5 prosent. I de EU-landene som har innført euroen er ledigheten enda større: 11,7 prosent.¹⁰

Tomme trusler

For ja-siden fantes det bare ett levelig alternativ: EU-medlemskap. Heller ikke EØS-avtalen ville tåle et nei til EU-medlemskap, hevdet alle fra LO-leder Yngve Hågensen til Kværnersjef Erik Tønseth. NHO-president Svein Aaser sa det slik:

«EØS-avtalen blir verdiløs dersom resten av Norden går inn i EU uten Norge. Da er det grunn til å tro at EØS-avtalen slutter å fungere. I det øyeblikk Norge blir stående utenfor tror jeg ikke at EØS-avtalen vil fortsette å fungere.»¹¹

Justeringene av EØS-avtalen etter at Sverige, Finland og Østerrike ble medlem av EU ble gjennomført uten nevneverdige komplikasjoner. Truslene var uten realitet. De var skremser som skulle stanse en reell debatt om Norges mange muligheter og alternativer i forholdet til EU. Til slutt lyktes dét verken i 1972 eller 1994. Skal vi la de tomme truslene styre vår tids EØS-debatt?

Noter

1 Dagbladet 21.11.94.

2 NRK 04.10.12.

3 For en mer fylldig gjennomgang av skremserne i 1972 og 1994, se Nei til EUs faktaark nr 9 2012: *Må vi ha EØS for å få solgt varene våre til EU?*

4 Stavanger Aftenblad 19.09.72.

5 Varden 20.03.73.

6 Dagens Næringsliv 26.09.94.

7 VG 14.11.94.

8 Stortingets EU-debatt 30.09.94.

9 Nøkkeltall fra Nasjonalregnskapet 2011. Kilde: SSB.

10 Tall for november og desember 2012. Kilde: Eurostat.

11 Dagens Næringsliv 25.05.94.

«Nå er det alvor for Norge. Jeg vil derfor legge fram vårt hovedbudskap den siste uken. Det er at valget står om å være med eller stå alene utenfor. Og at det er kaldt å stå alene utenfor.»

Høyres leder Jan Petersen

Talen «11 konsekvenser av å snu ryggen til våre venner» 21. november 1994

De aller fleste av landene og befolkningen i verden ikke medlem av EU. 93 prosent av jordens befolkning står utenfor EU. Tall fra Det internasjonale pengefondet IMF og FN viser at EU utgjør en stadig mindre del av verdensøkonomien. EU er i dag som blokk den største økonomien i verden. I 2020 vil Kina være større. Veksten vil også være høyere i land som India og Brasil enn EU.

Handlefrihet uten EØS-avtalen

Gir EØS-avtalen de rammene vi trenger for langsiktig næringsutvikling i Norge?

EØS-avtalen griper inn i norsk samfunn, økonomi og politikk på mange forskjellige områder og på mange ulike måter. Avtalen har lagt føringer for blant annet næringspolitikken, distriktspolitikken, matpolitikken, forbrukervernet, miljøpolitikken, likestillingen og alkoholpolitikken. Særlig problematisk er det at mange av de forutsetningene som Stortingsflertallet la til grunn da avtalen ble godkjent høsten 1992 har vist seg å være feilaktige eller ikke fungere i praksis:

- Brundtlandregjeringen garanterte at hjemfallsretten på kraftverk ikke skulle bli berørt. «Statens rett til hjemfall berøres heller ikke av EØS-avtalen» het det i Stortingsproposisjonen¹. EFTA-domstolen bestemte derimot i juni 2007 at EØS-reglene om etablering og investering i aller høyeste grad berører hjemfallsretten.
- Stortingsproposisjonen fastslo at «EØS-avtalen omfatter.. ikke skatte- og avgiftsspørsmål i sin alminnelighet»². Men den graderte arbeidsgiveravgiften er flere ganger blitt endret (en periode også fjernet) på grunn av EØS-reglene. I 2013 er den opp til ny vurdering når EU reviderer sitt regelverk.
- «... de fleste offentlige tjenester faller utenom Avtalen,»³ het det i Stortingsproposisjonen. Men en stor del av offentlig tjenesteproduksjon har vist seg å bli berørt av EØS-avtalens konkurranseregler. Det aktuelle pasientrettighetsdirektivet griper inn i helsetjenestene.

En kostbar avtale

De mange brutte forutsetningene er i seg selv et sterkt argument for å ikke bare gjennomgå EØS-avtalen, men også vurdere alternativene. EØS-avtalen har vist seg å ha store omkostninger for det norske samfunnet på ulike områder:

- Norge kan ha tapt titalls milliarder på EUs gassmarkedsdirektiv. Det skulle øke konkurransen og styrke kjøperne slik at prisen på gass ble presset nedover. Før direktivet ble godkjent i 2001, anslo Olje- og energidepartementet et årlig tap opp mot ni milliarder kroner⁴.
- Monopolet for tilvirkeromsetning innen fiskerisektoren ble EU-tilpasset og opphevet i 1991 og eksporten til alle EØS-land ble fri. Det førte til redusert pris for norske fiskeprodusenter og -eksportører, mens prisene til forbruker i for eksempel Italia holdt seg på samme nivået som før. Med andre ord: markedsmakten som opprinnelig lå i Norge ble flyttet til importøren i utlandet.⁵
- EØS-avtalen krever at alle større offentlige innkjøp må ut på anbud i hele EØS-området. Påbudet er både dyrt og tungvint for kommuner og fylker. EU-kommisjonens egne tall viser at konkurranseutsettingen koster Norge 16 milliarder kroner i året.⁶

Næringsutvikling for fremtiden

Frihandelsavtalen med EU, som ikke er sagt opp, og det internasjonale WTO-regelverket gir i sum Norge rettigheter som sikrer markedsadgang til EU både for varer og tjenester. Sammen med EUs egen økonomiske interesse i å videreføre dagens handelsregime, Norge importerer for eksempel årlig for 350 milliarder kroner fra EU-land, er det vanskelig å se hvordan og ikke minst hvorfor norsk eksport skulle få dårligere vilkår uten en EØS-avtale.

Den store forskjellen mellom EØS-avtalen og frihandelsavtalen/WTO er at Norge i dag nærmest

«...med EØS-avtalen sluttet Norge seg til et liberalt økonomisk regime med fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Det er et regime som for eurolandene fjerner sentrale finanspolitiske og pengepolitiske virkemidler, og som fjerner viktige næringspolitiske virkemidler for alle medlemsland, også for EØS-landet Norge. Grunnlaget for vår sysselsetting og konkurransekraft ble lagt lenge før vi kom med i EØS.

Disse medlemmene mener Norge har også under EØS hatt nytte av den nasjonale økonomiske handlefriheten vi hadde tidligere, og vi høster fortsatt av de resultater og samfunnsforhold som ble oppnådd da. Det er en handlefrihet som EØS-avtalen har innsnevret kraftig. På kort sikt er norsk økonomi sterk nok til å hevde seg i dagens handelsregime. Men norsk næringsliv er i dag så petroleumsavhengig at mange alternative næringsmiljøer svekkes. Vi har derfor et sterkt behov for langsiktig omstilling og utvikling av nye produksjonsmiljøer, og da kan Norge komme til å trenge en næringspolitisk handlefrihet utover det som EØS-avtalen tillater.»

Dag Seierstad og Liv Monica Stubholt (mindretallsmerknad)

Europautredningen NOU 2012:2, side 425

automatisk innfører alle nye markedsregler EU vedtar, og at det er overvåkingsorganet ESA i Brussel og EFTA-domstolen i Luxembourg som har siste ordet når EØS-avtalen praktiseres. Vetoretten er bare brukt én gang, mot EUs tredje postdirektiv. Norge kan ikke foreslå eller vedta andre regler, alt kommer fra EU. Omstridte saker i 2013 er blant annet helsedirektivet, der helse sees som en vare i et marked, og den fjerde jernbanepakken med pålegg om konkurranseutsetting av persontrafikken på tog.

Norge har en enestående sterk økonomi.

Utfordringen er å skape vekstmuligheter i nye bransjer som kan overta når inntektene fra eksport av olje og gass avtar. Også i et slikt langsiktig perspektiv er EØS-avtalen mer til hinder enn en fordel. I EØS er svært mye av den offentlige støtten og nasjonale prioriteringen som tradisjonelt har lagt grunnlaget for oppbyggingen av nye næringer og sysselsetting forbudt.

WTO-regelverket griper også inn. Det er et naturlig motstykke til at avtalen forplikter EU med tanke på norsk markedsadgang og likebehandling. Alternativrapporten⁷, utarbeidet i regi av 16 organisasjoner fra norsk samfunnsliv, dokumenterer at det likevel er flere områder der WTO gir større handlingsrom for en selvstendig og aktiv næringsutvikling, ikke minst på tjenesteområdet. Med fremtidens behov for omstilling og nyutvikling trenger Norge en økonomisk og politisk handlefrihet utover EØS-avtalens rammer.

Noter

1 St.prp. nr. 100 (1991-92), s. 167.

2 Ibid. s. 376.

3 Ibid. s. 25.

4 Dagens Næringsliv 31.01.2001.

5 Peter Ørebech: EØS, fisken, tollene og alternativene til EØS, rapport for Alternativer til dagens EØS-avtale 2011, s. 29.

6 EU-kommisjonen: Public procurement in Europe – Cost and Effectiveness, 2011.

7 Alternativrapporten, Prosjektet Alternativer til Dagens EØS-avtale, 2012, <http://www.alternativprosjektet.no/wp-content/uploads/2012/03/ALTERNATIVRAPPORTEN.pdf>

«Jeg tror ikke EU ville ønske å miste noen del av handelen med Norge uten EØS.»

Lars-Olof Hollner

EU-kommisjonens avdelingsleder for EØS-saker

ABC Nyheter 11. februar 2011

MYTE Enkelte hevder at uten EØS-avtalen får vi ikke solgt varene våre til EU. Faktum er at handelen har gått fritt mellom Norge og EU lenge før EØS-avtalen. Dersom EØS-avtalen sies opp, skal den tidligere frihandelsavtalen med EU igjen tre i kraft. Den gir tollfrihet for alle industrivarer.

KJØPESTERK EU har like stor interesse av et ryddig handelsforhold med Norge, som omvendt. Norge har varer EU mangler, som olje, gass, fisk og mineraler. Vi er kjøpesterke, og er EUs femte største handelspartner. EU-land selger biler, musikkanlegg og kjøleskap til Norge i konkurranse med Asia og USA. Hvorfor skulle EU da ville svekke handelen med Norge?

HANDLEFRIHET Meningsmålinger viser et flertall for å erstatte EØS-avtalen med en vanlig tosidig handelsavtale.

